

III. Słownik miejscowości

1. Dane historyczne i współczesne o wsiach

W części historycznej opisów poszczególnych wsi zwracano uwagę na następujące sprawy, które mogły w pewnym stopniu wpłynąć na dzisiejszy stan wsi i ich gwary.

1. Charakter gospodarczo-społeczny wsi i jego zmiany. Podawano, czy była to wieś chłopów pańszczyźnianych, czynszowych, osoczników, strzelców, bartników, bojarów, ogrodników folwarcznych, czy też był to dwór, folwark, młyn, rudnia, smolarnia, potażnia, karczma, względnie dawne miasto lub przedmieście. Charakter gospodarczo-społeczny mówi o trwałości i ciągłości osadniczej, a także częściowo o charakterze etnicznym miejscowości. Inaczej bowiem kształtowały się stosunki osadnicze, a tym samym i uwarunkowania językowe, we wsiach chłopów pańszczyźnianych, wsiach zamkniętych, odciętych od świata, a inaczej w miastach położonych na ruchliwych szlakach, przy których osie-

dlała się ludność różnego pochodzenia (na badanym terenie przeważnie żydowska). Najtrwalsze było osadnictwo we wsiach osoczników i strzelców, tej najwyższej kategorii ludności chłopskiej, nieraz pochodzenia drobnoszlacheckiego. Najmniej trwale było osadnictwo we wsiach ogrodników folwarcznych, w małych wsiach chłopów pańszczyźnianych, w karczmach. Osady młynarzy, rudników, smolarzy, bartników w części swej ludności wykazywały większą trwałość i ciągłość osadniczą (miały też często charakter osad rodowych), ale w nich część ludności (parobcy, siła najemna) była bardzo zmienna.

2. Przynależność własnościowa. Na terenie obecnej Białostocczyzny występowała własność państwowo-królewska (starostwa i dobra stołowe – ekonomie), magnacka, szlachecka i kościelna. Inna była trwałość i stabilność demograficzna we wsiach królewskich i w dobrach magnackich, a inna we wsiach szlachty jednowioskowej. Rozleglejszy był też obszar i zasięg mieszania się ludności i wzajemnych wpływów w wielkich dobrach, a zupełnie nikły w małych. Mieszkańcy ekonomii mieli możliwość przenoszenia się w ramach całej ekonomii. Prowadziło to do wyrównania językowego i obyczajowego na znacznym obszarze. Stąd też na przykład tereny dawnej ekonomii grodzieńskiej, starostwa i leśnictwa bielskiego, starostwa knyszyńsko-goniądzkiego, starostwa jałowskiego, hrabstwa Zabłudów, hrabstwa Brzostowica Wielka, dóbr Krasnybór, dóbr Choroszcz, dóbr Lewkowo powinny być bardziej jednolite pod względem obyczajowym i językowym niż tereny przez wieki rozdrobione pod względem własno-

ściowym. Wsie stanowiące własność szlachty jedno- czy parowioskowej tworzyły płynną mozaikę ludnościową, mimo wielkich trudności związanych z przenoszeniem się z takich wsi. Można powiedzieć, że sprzyjał temu silniejszy ucisk poddaństwa i władzy ograniczony tylko do jednej wsi. Wymagana była zgoda właściciela nawet na przejście małżonka ze wsi do wsi. Jeden z właścicieli musiał wyrazić zgodę na opuszczenie wsi, a drugi musiał płacić za nowego chłopą czy jego żonę poprzedniemu panu. Cięższe warunki życia w tych wsiach sprzyjały zbiegostwu chłopów, którzy kierowali się w bardzo odległe strony (zbiega niedaleko osiadłego można było bowiem wykryć i siłą sprowadzić z powrotem do jego dawnej wsi). Toteż wsie należące do szlachty jednowioskowej, dopiero w XIX i XX w. nabrały większej pod tym względem stabilności. Uległy one także wpływom idącym z sąsiednich wielkich dóbr czy to królewskich, czy magnackich, czemu sprzyjała też parcelacja folwarków. Przynależność do dóbr wskazuje też na pochodzenie ludności, np. chłopci w dobrach Gródek stanowiących część hrabstwa Brzostowica Wielka, w pierwszej kolejności pochodzili ze starszych wsi tego hrabstwa, położonych nad Świsłoczą. To samo dotyczy wsi starostwa jałowskiego, wydzielonego ze starostwa wołpiańskiego i dóbr Lewkowo, które należały wcześniej do dóbr Olekszyce i Brzostowica nad Świsłoczą. Osocznicy wsi leśnictwa białowieskiego byli potomkami chłopów spod Kamieńca i Brześcia, ze starszych wsi ekonomii brzeskiej, do której należało to leśnictwo. Dla całego zachodniego obszaru wielkiej ekonomii grodzieńskiej i jej

leśnictw pierwszym źródłem osadników były wsie podgrodzieńskie i nadniemeńskie, a dla leśnictwa bielskiego wsie pod Bielskiem.

3. Położenie. Zwracano uwagę, czy miejscowość leży w puszczy, ponieważ samotne wsie puszczańskie mniej ulegały obcym wpływom i w nich najmocniej utrzymywały się elementy archaiczne. Sąsiedztwo wsi mazowieckich (głównie drobnej szlachty) też oddziaływało na sąsiednie wsie ruskie w ciągu setek lat bliskiego sąsiedowania.

4. Czas założenia wsi. Dla większości wsi można ustalić mniej lub bardziej dokładnie czas ich powstania. Jednak brak źródeł z XVI i początku XVII wieku czasem uniemożliwia ustalenie daty założenia wsi. Należy zwrócić uwagę, że niektóre z miejscowości mają po kilka dat powstania, bo czym innym jest założenie karczmy czy rudy, a co innego osiedlenie na ich miejscu wsi chłopskiej lub miasta.

5. Wielkość osady. Podawano, gdy udało się ustalić wielkość nadziału ziemi (przeważnie nadanego w czasie pomiaru włócznej w latach 1560–1563), liczbę gospodarstw lub dymów przeważnie z końca XVIII w., gdyż tylko z tego czasu zachowały się najpełniejsze dane. W większych wsiach mniej zmienna była ludność i trwalsza w nich była ciągłość osadnicza od momentu założenia wsi aż do dnia dzisiejszego. Duża różnica między ilością dymów w końcu XVIII w., a obecnym stanem wskazuje, iż taka wieś rozwinęła się dopiero w XIX i XX w. Im większa jest ta różnica, tym większy był późniejszy napływ ludności do niej, i odwrotnie, wsie w których

stan między XVIII a XX w. uległ małej zmianie, należy zaliczyć do tych, które posiadają starą ludność.

6. Charakter etniczny. Zwracano uwagę na charakter etniczny mieszkańców wówczas, gdy źródła mówiły o osiedlaniu się w tych miejscowościach Litwinów, Polaków, Tatarów czy Żydów. Jednak ze względu na brak źródeł, wiadomości o przynależności etnicznej w różnych okresach czasu są bardzo niekompletne. Należy jednak zauważyć, że tam, gdzie jest trwała ciągłość osadnicza, tam jest też ciągłość etniczna, podlegająca oczywiście stopniowym zmianom typowym dla określonego terenu.

7. Przerwa w ciągłości zasiedlania. Tylko w niewielu przypadkach jest możliwe ustalenie tego dla niektórych wsi. Można ogólnie stwierdzić w odniesieniu do obszaru całej Białostoczczyzny, że ciągłość osadnicza mogła być naruszana w tych latach, w których to działo się na większym terenie.

8. Cerkiew lub kościół. Podawano informacje o cerkwi lub kościele, ponieważ wiadomość o istnieniu cerkwi lub kościoła w osadzie albo o obu równocześnie, o czasie ich założenia, liczbie tych świątyń, rzuca światło na problematykę etniczną w czasie lokacji i na dalsze jej przemiany.

2. Transkrypcja fonetyczna ścisła i uproszczona

Przy charakterystyce językowej gwary poszczególnych miejscowości zastosowano transkrypcję fonetycz-

ną, tj. zapis wyrazów oddający w możliwie najwierniejszy sposób ich wymowę. Dla takiego przekazania wymowy gwarowej wykorzystano alfabet łaciński, uzupełniony kilkoma dodatkowymi literami i rozbudowany za pomocą specjalnych znaczków diakrytycznych. Większość liter w tej transkrypcji nie wymaga wyjaśnień, oznaczają one bowiem te same głoski, co w alfabecie polskim. Inne litery i znaki to:

- ¹ – oznaczenie akcentu, występujące przed akcentowaną samogłoską, np. *m¹yło*;
- ² – oznaczenie miękkości spółgłoski, przez apostrof u góry z prawej strony litery, np. *s²in²i*;
- [^] – oznaczenie dyftongu przez łuczek występujący nad odpowiednimi literami: *iê, yê, uô*;
- ė, ỏ* – kropka nad literą oznacza zwężone samogłoski *e* lub *o*;
- ĭ* – oznaczenie *i* niezgłoskotwórczego (krótkiego);
- ŭ* – oznaczenie *u* niezgłoskotwórczego (krótkiego);
- ɟ* – oznaczenie głoski *dz*;
- ɟ̣* – oznaczenie głoski *dź*;
- č* – oznaczenie głoski *cz*;
- š* – oznaczenie głoski *sz*;
- ž* – oznaczenie głoski *ż*;
- h* – dźwięczny spirant tylnojęzykowy lub gardłowy;
- χ* – spirant tylnojęzykowy bezdźwięczny *ch*;
- v* – oznaczenie głoski szczelinowej dźwięcznej wargowo-zębowej *v* lub dwuwargowej *w*, czyli że pomija się różnicę między tymi dwiema głoskami.

Zapis tekstów gwarowych został maksymalnie uproszczony. Poza literami alfabetu polskiego zastoso-

wano tu jedynie, opisane wyżej, oznaczenie dyftongów i *ũ* niezgłoskotwórczego. W transkrypcji uproszczonej miejsce akcentu oznaczono przez podkreślenie samogłoski akcentowanej. Prezentowane teksty ilustrują język potoczny, gwarowy mieszkańców poszczególnych wsi, który oddaje cechy wymowy występujące w konkretnej gwarze. Zapis graficzny podporządkowany jest przekazaniu brzmienia danego języka. Z tego powodu nie opiera się on na zasadach ortograficznych języka polskiego.

3. Informatorzy z opisywanych wsi

Bielszczyzna:

Kuczko Andrzej, ur. 1932 r.

Osipiuk Charyton, ur. 1920 r.

Dubicze Osoczne:

Czurak Leonid, ur. 1929 r.

Czurak Maria, ur. 1938 r.

Nikołajuk Włodzimierz, ur. około 1920 r.

Pszczola Lidia, ur. 1925 r.

Pszczola Paweł, ur. 1918 r.

Dubiny:

Jarmoc Jan, ur. 1908 r.

Kindziuk Jan, ur. 1905 r.

Kondraciuk Mikołaj, ur. 1928 r.

Kondratiuk Jan, ur. 1930 r.

Kondratiuk Pelagia, ur. 1904 r.

Dubińska Ferma:

Owłasiuk Bazyl, ur. 1925 r.

Nowosady:

Kruk Piotr, ur. 1937 r.

Sołowianiuk Mikołaj, ur. 1930 r.

Szwarc Konstanty, ur. 1933 r.

Orzeszkowo:

Androsiuk Nadzieja, ur. 1938 r.

Gruszewska Nadzieja, ur. 1942 r.

Lewczuk Stefan, ur. 1929 r.

Parfieniuk Jan, ur. 1920 r.

Trywieża:

Dawidiuk Jan, ur. 1887 r.

Siegień Paraskiewa, ur. 1920 r.

Siegień Piotr, ur. 1942 r.

4. Opisy miejscowości

BIELSZCZYŻNA, gwarowo *Blišč'yżna*, gen. z *Blišč'yżny* / z *Blišč'yżnoi*, loc. na *Blišč'yżni*, adi. *blišč'ański*; nazwy mieszakńców: ogólna *Blišč'ane*, męż. *Bliščan'ića*. Wieś Bielszczyzna powstała zapewne jako folwark, zaścianek, nadawany na dożywocie drobnym urzędnikom królewskim lub pomocnikom starostów, leśniczych za różne zasługi, na tzw. *putyszczach*, *wydepczykach*, *nowinach*, znajdujących się poza wymierzonymi poletkami dla dużych wsi, tj. w zaściankach położonych za granicami pól lub lasów, które nie weszły w skład mierzonych poletek ziemi. Świadczyć może o tym informacja w *Regestrze pogłównego dwojga w roku 1676 uchwalonego*, w której czytamy: *Za Trzywiezami Putyszka, w nich*

p. Bielski z żoną, pasierb, dziewczka, komornik z żoną pleb. Płacą za osób 7. Według Tabeli procentów miasta Bielska w roku 1779 wieś Bielszczyzna miała 6 dymów. W dokumencie *Dzielo Komisarskie między J.O. Branicką i gromadami wsi należących do leśnictwa bielskiego odbyte w latach 1786–1788* wieś Bielszczyzna miała włók 5½. Dwa poletki Bielszczyzny za dobre, trzeci zaś skrajny za średni być uznajemy. Wśród przedstawicieli poszczególnych gromad wiejskich Bielszczyznę reprezentowali:

*Sylwester i Wasil Kuczka,
Hryhor Kuczka,
Tychon Kuczka,
Parfien Baszun.*

W latach 1775–1789 osada należy do parafii Narew. Według *Skorowidza miejscowości RP* z 1924 r., opartego na powszechnym spisie ludności w 1921 r. we wsi Bielszczyzna, gm. Łosinka, powiatu bielskiego było 15 domów i 64 mieszkańców, wszyscy wyznania prawosławnego, narodowości białoruskiej. Obecnie wieś liczy 25 domów i 54 mieszkańców. Wieś należy do parafii prawosławnej Dubiny. Scalenie gruntów wsi rozpoczęło się w 1952 r.

Nazwa wsi należy do kategorii nazw dzierzawczych. Pochodzi od nazwiska właściciela osady *pana Bielskiego*. Formantem toponimicznym jest sufiks *-izna*. Sufiks ten jest dosyć popularny w tworzeniu toponimów omawianego regionu, por. np. Bujakowszczyzna, Kraskowszczyzna, Usnarszczyzna.

W roku 1962 we wsi Bielszczyzna zapisano następujące mikrotoponimy:

Dol'ina, gen. z *Dol'iny*, loc. na *Dol'ini*, pastwisko
Łuh, gen. z *Łuh'a*, loc. u *Łuzi*, pastwisko i bagno
Morg'i, gen. z *Morg'oŭ*, pole
Šyr'oki, gen. s *Šyr'okix*, loc. na *Šyr'okum*, pole
Pudd'uôlne, gen. *Spud D'uôlnoho*, pole.

*

* *

DUBICZE OSOCZNE, gwarowo *D'ubičy/D'ubičy Os'očny*, gen. *D'ubič/D'ubič Os'očnyx*, loc. u *D'ubičax/u D'ubičax Os'očnyx*, adi. *d'ubicki*; nazwy mieszkańców: ogólna *Dubič'e*, męż. *D'ubič*, kob. z *D'ubič*. Dawna wieś osoczników królewskich, a początkowo również bartników w leśnictwie bielskim. Założona w XVI wieku. Pierwsza znana wzmianka pochodzi z 1570 roku. W 1576 roku mieszkańcy sióła Dubicze byli bartnikami i płacili do leśnictwa bielskiego podatek od posiadanych jedenastu leziw [tu *leziwo* w znaczeniu – *barć*], z których siedem pozostawało pustych. *Z przyjętych leziw 4 płacą z każdego po gr lit. [litewskich] 20, co uczyni zł pol. [polskich] 3/10*. W 1616 roku według *Lustracji województwa podlaskiego XVII wieku Sióło Dubicze [ma] włók osocznicych 20, z których płacą żarnowego [żarnowe 'opłata składana przez chłopów za prawo posiadania własnych żaren i za prawo przemiału zboża w młynach innych niż królewskie'] z każdej po gr. 7/9... Tamże jest włók 8, z których płacą za czynsz i insze powinności per zł. 5,... Owsa z tych że po beczek 2*. W roku 1650 mamy zapis nazwy wsi *Dubicze seu Krzywiatycze*. W czasie najazdu szwedzkiego w latach 1655–1657 wieś była doszczętnie

nie zniszczona, a następnie została ponownie zasiedlona. W 1664 roku wieś Dubicze miała *Włók 20, z których wybraniecka wolna 1 za przywilejem KJM Jana Kazimierza de data Varsaviae die 5 stycznia 1650...* Ta wieś *funditus spustoszona, nic nie siano tylko p. Snarski z Buiakowszczyzny zapłacił czynszu fc. 3.* Według *Regestru pogłównego dwojga w roku 1676 uchwalonego* we wsi Dubicze było 41 osób. Według *Iwentarza starostwa i leśnictwa bielskiego* [karta 31] sporządzonego 20 kwietnia 1772 r. przez Tomasza Kurzenieckiego, łowczego ziemi bielskiej, dworzanina Skarbu Koronnego, wieś *Dubicze z Nowinami Kojłowskimi* [była] *czynszowa, włók 34, ma ludzi osiadłych 52, komorników 7, soltysów na jednym łanie 3, zaprawna włóka 1, Nowiny Dubickie na włók 12 wynoszące wieś Kojły zarabia. Resztę gruntu zarosłego ludzie szmatami na czynsz zarabiają. W tej wsi karczma bez wjazdu, spichlerzow 2, słomę kryte żydowskim kosztem stawione, browar i słodownia, stajenka i chlew na bydło, stodoła, chlewkow 2.* W 1790 roku wieś liczyła 46 dymów [tj. domów].

W 1915 roku większość mieszkańców była ewakuowana do Rosji, skąd wróciła po kilku latach. Po II wojnie światowej kilka rodzin wyjechało na stałe do Związku Radzieckiego. Według *Skorowidza miejscowości RP* z 1924 r. wieś Dubicze Osoczne należała do gm. Orła, powiatu Bielsk, w roku 1921 miała 43 domy i 177 mieszkańców, wszyscy wyznania prawosławnego, narodowości białoruskiej. Dane spisu powszechnego z dnia 8 grudnia 1970 roku wskazują na znaczny wzrost liczby domów i ludności, wieś liczyła 72 domy i 258 mieszkań-

ców. Zabudowa wsi zwarta, była tu szkoła podstawowa z nauką języka białoruskiego jako dodatkowego. W roku 2007 we wsi było 80 domów i 112 mieszkańców.

Dubicze Osoczne należą do parafii Nowe Berezowo. Mieszkańcy wsi Dubicze-Tofilowce, w 1962 roku, w czasie rejestracji nazw miejscowych i obiektów fizjograficznych dla potrzeb Komisji Ustalania Nazw Miejscowości przy Urzędzie Rady Ministrów, poinformowali, że nazwa pola *S'eliska*, to dawne miejsce części wsi przeniesionej do Dubicz Osocznych.

Scalenie gruntów wsi rozpoczęło się w 1952 r. i trwało kilka lat.

Według klasyfikacji semantyczno-znaczeniowej nazwa Dubicze jest patronimiczną od wschodniosłowiańskiej nazwy osobowej *Dub*, równej wyrazowi pospolitemu *dub*, polskie *dąb*. Człon wyróżniający: *Osoczne* jest nazwą służebną od *osocznik*, w liczbie mnogiej *osocznicy* 'kategoria ludności służebnej w Wielkim Księstwie Litewskim, zobowiązanej do strzeżenia lasów, a także do „soczenia” (porównaj białoruskie *сачыць*, ukraińskie *сочуму*), tj. 'śledzić, obserwować, tropić zwierzyne'. Powinność leśniczego, osoczników i myśliwych białowieskich precyzuje *Ordinacija korolevskich pušč v leśničestvach byvšego Velikogo Knjažestva Litovskogo, sostavlennaja po instrukcii korola Vladislava IV kommissarami... P. D. Isajkovskim, Ch. Belozorom v 1641 g.*, Wilno 1871, s. 185–187.

W obrębie wsi Dubicze Osoczne zapisano w roku 1962 następujące nazwy terenowe (mikrotoponimy), które określały miejsca położone w różnych częściach

rozległych pól w trzech poletkach, według dawnego systemu uprawy zwanego trójpolówką. Część tych nazw znana jest do tej pory, inne natomiast z upływem czasu ulegają zapomnieniu. Nazwy te podajemy w postaci gwarowej, tak jak wymawiali je miejscowi informatorzy. Oto ich w miarę pełny wykaz:

Bil'uha, gen. z *Bil'uhi*, pole

Za Maš'ynoju, gen. z *Za Maš'yny*, pole

Klatk'i, gen. s *Klad'ok*, pole i łąka

Jaśon'óůka, gen. z *Jaśon'óůki*, pole i łąka

Za Š'osom, gen. z *Zaš'osu*, pole

Za Jaśon'óůkoju, gen. z *Za Jaśon'óůki*, pole

Hl'ina, gen. z *Hl'iny*, pole

Pis'ok, gen. z *Pisk'u*, pole

Smol'uha, gen. s *Smol'uhi*, pole

Dol'ina, gen. z *Dol'iny*, pastwisko

Mižy Dor'ohami, gen. z *Mižy Dor'úôž*, pole

Za R'ovom, gen. z *Za R'ova*, pole

Xvišč'e'i, gen. s *Xvišč'eja*, pole i pastwisko

Obl'úôx, gen. s *Obl'oh'a*, pastwisko

*

* *

POWINNOŚCI LEŚNICZEGO, OSOCZNIKÓW
I MYŚLIWYCH BIAŁOWIESKICH

WEDŁUG

ORDYNACJI PUSZCZ KRÓLEWSKICH

W LEŚNICTWACH BYŁEGO

WIELKIEGO KSIĘSTWA LITEWSKIEGO,

sporządzonej według instrukcji króla Władysława IV
przez komisarzy: wileńskiego kanonika i królewskiego
sekretarza Piotra Dałmata Isajkowskiego i upickiego
marszałka Chrystofora Biełozorowa w 1641 roku

Ordinacia panu leśniczemu (s. 184)
Białowieżskiemu.

Ma iść pan leśniczy, lubo substitut onego, o granicach puszcze Białowieżskiej y Kamienieckiej wiedzieć, iż by kto z przyległych puszcz i. k. mści nie zajmował, granice nie psował, w drzewie y zwierzu szkody nie czynił, sianożęci nie trzebił, barci, krom bartników na to naznaczonych, nie wyrabiał, morgów nowych nie przerabiał y wchodow w tę puszcza aby nikt bez prawa sobie nie przywłaszczał. A gdzieby kto w puszczach i. k. mści do sianożęci y barci wchody iakie pretendował, dowiedzieć się: za iakim by to pretextem y prawem czynił, coby za wchody y iako wielkie były? O tym wszystkim j. k. mści oznaymić powinien. Drzewa żadnego, stojącego, na budowanie zgodnego, aby nikomu pan leśniczy nie dawał, ani na potrzebę dworną, pogotowiu na swą własną, bez osobliwego listu y pozwolenia i. k. mści wycinać nie kazał; a na suche drzewo, tak stojące, iako y leżące, aby sam kwity dawał, żeby nikt bez wiadomości iego drzewa niakiego z puszcze nie wywoził. Co aby porządniej szło, powinien się będzie co czwierć roku z osocznikami starszymi, przy bytności myśliwca i. k. mści, rachować. O zwierzu, tak na i. k. mści ubitym, iako y zdechłym, wiedzieć, y to wszystko do xiąg kazać za-

Г-нъ лѣсничій, или заступающій его мѣсто, долженъ знать границы Бѣловѣжской и Каменецкой пущь, чтобы никто изъ пограничныхъ не занималъ пущь его кор. мил., не портилъ границъ, не дѣлалъ вреда дереву и звѣрю, не расчищалъ сѣнокосныхъ луговъ, не выдѣлывалъ бортей, кромѣ назначенныхъ для этого бортниковъ, не придѣлывалъ новыхъ морговъ и не присвоивалъ себѣ входа въ эту пущу безъ законнаго основанія. А если бы кто присвоивалъ себѣ какіе либо входы въ пущахъ его кор. мил. къ сѣнокоснымъ лугамъ и бортямъ, то узнать: подъ какимъ предлогомъ и на какомъ основаніи дозволяетъ онъ себѣ эти входы, и какъ они велики и обо всемъ донести его кор. мил. Никакого дерева годнаго на постройки г. лѣсничій никому не долженъ давать, даже на дворовыя надобности, а тѣмъ болѣе на свои собственныя, безъ особаго листа и дозволенія его кор. мил.; а на сухопостой и валежникъ онъ самъ долженъ давать квиты, чтобы никто безъ вѣдома его никакого дерева изъ пущи не вывозилъ. Для лучшаго порядка онъ обязанъ каждую четверть года сдавать отчетъ съ старшими осочниками при бытности охотника его кор. мил., и вѣдать какъ о звѣрѣ, убитомъ

pisować. Osocznikow y dziesiątników, przy kwaterach puszcz opisanych, gdyby co utaili, na instantią myśliwca sądzić y podług wystempku karać. Drog nowych czynienia przez puszcą, a osobliwie przez ostempy (s. 185) ze wszech miar bronić, a tę, które ku szkodzie puszczy y przekazie zwierzowi były, zagubić. Dziegciów, popiołów, smoły, ani innych żadnych towarow w puszcach wyżej mianowanych, bez woli y osobliwego i. k. mści pozwolenia, nie wyrabiać. Morgów nowych oromych żęby iuż więcej nie było, pilno pan leśniczy ma postrzegać; a wyrobione morgi na przeszkodzie zwierzowi, żyru y przeyscia do ostempow, w zarośl ma puscic. Dwór w Białowieżach dla przyiazdu i. k. mści y łowów zbudowany, w osobliwym opatrzaniu mieć, postrzegając pilno, aby tak budowanie wcale było, iako insze domy ostaiące y co potrzeba naprawiono. A dla zachowania zwierzia w bliższych dworu ostempach y bezpieczeństwach od ognia, aby tam nikt nie ważył mieszkać, oprócz straży osoczników, pilno postrzegać, a osobliwie aby szkody w puszczy nie było, pola więcej z lasow nie wyrabiano, koło dworu, którego y teraz co kolwiek iest wyrobionego, ma w zarośl zapuscic y więcej nie pozwalać wyrabiać. Rudy 2. iedna na rzece Narewce, druga na rzece Niemierzy,

для его кор. мил., такъ и падшемъ, и приказывать все записывать въ книгу. Осочниковъ и десятниковъ при описанныхъ участкахъ пущъ, еслибы они что-нибудь утаили, по донесенію охотника, судить и (s. 185) по мѣрѣ ихъ проступковъ подвергать взысканію. Воспрепятствовать дѣлать новыя дороги чрезъ пущу, а въ особенности чрезъ оступы, а тѣ, которыя вредятъ пущѣ и препятствуютъ звѣрямъ, уничтожать. Дегтю, золы, смолы, и никакихъ другихъ товаровъ въ вышепомянутыхъ пущахъ не выдѣлывать безъ согласія и особаго дозволенія его кор. мил. Новыхъ пахатныхъ морговъ чтобы больше не выдѣлывали, а выдѣланные морги, препятствующіе звѣрю въ кромѣ и переходѣ въ оступы, оставить зарослями. Построенный въ Бѣловѣжахъ дворъ для пріѣзда его кор. мил. на охоту, содержать въ особой чистотѣ, строго наблюдать чтобы строенія были въ цѣлости, равно какъ и прочіе дома; и все, что нужно, чтобы было починено. А для удержанія въ ближайшихъ ко двору оступахъ звѣря, и для безопасности отъ огня, чтобы никто тамъ не смѣлъ проживать, кромѣ стражи осочниковъ. а въ особенности чтобы вреда не было пущѣ. Пахатнаго поля изъ лѣсовъ больше не выдѣлывать около двора, а то, которое нынѣ выдѣлано, пустить въ заросли, и болѣе не

że z nich żadna szkoda puszczy i. k. mści y ostempom nie pochodzi, ocerklowawszy in suo esse, zachowaliśmy. Miody pan leśniczy, według decisiey i. k. mści, od osoczników z barei y ulów tych, których pszczoły z puszcze wsadzaią, ma bez krzywdy poddanych połowicę na siebie brać lubo iego substitut.

Powinność osoczników Białowieżskich.

Dla lepszego porządku ta puszcza z woli j. k. mści pana naszego miłosciwego rozdzielona iest na trzy kwatery y ostempy w nich opisane, a do pilnowania puszcze y y kwater dziesiątników—starszych osoczników czterech obraliśmy y każdemu włokę wolną na osocznictwo naznaczyli; z których włok nijakiey powinności panu leśniczemu (s. 186) pełnić nie mają, tylko powinni będą każdy w swey kwaterze iako naczyścicy obieżdzać y wszelakich szkod, tak w drzewie, iako y w zwierzu, postrzegać; nikomu drzewa bez kwitów imć pana leśniczego, iak suchego, pogotowiu surowego, nie wydawać; a każdej czwierci roku przed panem leśniczym przy myśliwcu i. k. mści rachować się y sprawę dawać, tak o zwierzu, na potrzebę i. k. mści ubitym, lubo gdyby które zdechle naleźli, iako też o wyrąbaniu drzewa y wszelkiej inszey, iесли by iaką szkodę po-

дозволять обрабатывать. Руды двѣ, одна при рѣкѣ Наревкѣ, другая при рѣкѣ Немѣрѣ, такъ какъ отъ нихъ нѣтъ никакого вреда пуцѣ его кор. мил. и остунамъ, ограничивъ мы оставили по прежнему. Меду, согласно постановленію его кор. мил., отъ осочниковъ изъ тѣхъ бортей и ульевъ, въ которые пчелы изъ пуци посажены, г-нъ лѣсничій можетъ брать половину для себя, безъ обиды крестьянъ.

Обязанность Бѣловѣжскихъ
осочниковъ.

Для лучшаго порядка эта пуца по волѣ его кор. мил., милостивѣйшаго нашего государя, раздѣлена на три участка, и оступы въ нихъ описаны, а для стражи пуци и участковъ мы избрали 4 десятниковъ старшихъ осочниковъ и каждому назначили на осочничество свободную уволоку; съ которыхъ уволокъ они не должны нести (s. 186) никакой повинности относительно лѣсничаго; только каждый изъ нихъ обязанъ объѣзжать свой участокъ какъ можно чаще и досматривать, чтобы не было вреда дереву и звѣрю; дерева безъ ассигновки лѣсничаго сухаго, а тѣмъ болѣе сыраго, никому не выдавать; и каждую четверть года сдавать счетъ г. лѣсничему при охотникѣ его кор. мил., и доносить какъ о звѣрѣ, убитомъ на надобности его кор. мил., такъ и о найденномъ падшемъ; равно о порубкѣ дерева и о всѣхъ другихъ поврежде-

strzegli, oznaymić. W czym osoczniccy starsi sprawiedliwie y prawdziwie zachować, nie przed panem leśniczym nie utaiwaiąc, pod zaplaceniem szkody, iesli by się iaka za ich niedozorem w puszczy stała, y degradowaniem z urzędu. Drudzi zaś osoczniccy, których dwieści siedmdziesiąt y siedm obraliśmy, każdemu z nich po pułwłoki gruntu nato naznaczyli, powinni będą wespol z dziesiątnnikami starszymi osocznikami puszcze pilnować, mosty w puszczy moscić, drogi do ostempow naprawować y około ostempow na płachty stecki przeczyszczać, pod czas ruí zwierza w puszczy według dawnego zwyczaju pilnować; w łowy, kiedy y kędy każą, po iednemu z puł włoki chodzić, nie wyprawuiąc starych, ani matych, ale chłopow hożych y do tego sposobnych, iakich na ten czas obraliśmy. A ma ich zawsze wychodzić w lidźbie na łowy, gdy im dokąd każą, osocznikow starszych dwa, a innych dwieście sześćdziesiąt; przy puszczy zaś dla pilnowania maią zostawać osocznikow starszych dwa, a innych siedmnaście. Ciż osoczniccy podwody pod myśliwstwo i. k. mści, gdy będzie potrzeba, dawać powinni; dwor k. i. mści Białowieski y insze domy tam ostaiące, naprawować; drzewo wozić y za dodaniem cięśli od pana dżierżawcy budować; na straż do tego dworu po cztery osoczniki zawsze koleią chodzić, postrzegaiąc szkody od wiatru y ognia, aby budowanie w cale

ніяхъ. Въ этомъ случаѣ старшіе осочники должны справедливо и вѣрно доносить г. лѣсническому, ничего не утаивая подѣ уплатою за поврежденія, оказавшіяся въ пущѣ по ихъ недосмотру, и съ удаленіемъ отъ должности. Другіе же осочники, которыхъ мы избрали 277, и каждому назначили по полуволоки земли, обязаны вмѣстѣ съ десятниками—старшими осочниками стеречь пущу, ставить мосты въ пущѣ, починять дороги въ оступахъ, и около оступовъ, подѣ тенета очищать тропинки; наблюдать во время течи звѣря въ пущѣ по прежнему обыкновению; ходить на охоту, когда и куда прикажутъ, по одному съ полуволоки, не высылая старыхъ и малолѣтнихъ, но мушницъ здоровыхъ и къ этому способныхъ, какихъ мы тогда избрали. А должны они выходить на охоту когда имъ и куда прикажутъ, 2 старшихъ осочника и 260 прочихъ; а для стражи пущи должно оставаться 2 старшихъ осочника и 17 остальныхъ. Эти осочники обязаны давать подводы подѣ охоту его кор. мил., если встрѣлется надобность, починять Бѣловѣжскій дворъ его кор. мил., и другіе дома, тамъ находящіеся, возить дерево и по назначеніи державцею плотника заниматься постройкою; ходить на стражу къ этому двору по очередно четыремъ осочникамъ, досматривая поврежденія отъ вѣтра и огня, чтобы строенія были въ цѣлости; починять мосты по дорогамъ вмѣстѣ съ прочими кресть-

było. Mosty na gościńcach, wespół z innymi tego leśnictwa poddanymi, naprawować, y aby nikt w puszczy nowych morgow nie przerabiał, sianożęci nie trzebił, a do dawnych morgow y zgoła aby nikt w puszcza ze psami ani orężem nie wchodził, postrzegać y pilno bronić maia. A nad te opisane powinności mianowani osoczniczy z włok, sobie na osocznicstwo danych, żadnych powinności panu leśniczemu pełnić nie będą powinni, ale od płacenia cynszu, sypiania dziakła y inszych podatków wolni być maia. A gdzieby, mimo opisane powinności, na osoczników iakie insze ciężary pan leśniczy wkładał, to oni panu łowczemu w. x. L. oznaymić maia. (s. 187)

P o w i n n o ś ć m y ś l i w c a.

Myśliwiec w leśnictwie Białowieskim za listem osobliwym od i. k. mści powinien będzie do leśnictwa wysz mianowanego z osocznikami naznaczonymi, tak z tey strony od granicy Bielskiej, iako wszystkiey puszczy pilnować; szkody w zwierzu y w drzewie postrzegać, osoczników doglądać, kwatery obieżdzać y relatie starszych osoczników, które przed panem leśniczym co czwierć roku czynić powinni, verefikować. A gdzie by się inaczey w kwatrze którego osocznika starszego, a niżeli on referował, pokazało, powinien to będzie panu leśniczemu oznaymić y na tego osocznika instigo-

янами этого лѣсничества, и смотрѣть чтобы (s. 187) никто не придѣлывалъ въ пущѣ новыхъ морговъ, не расчищалъ новыхъ сѣнокосныхъ луговъ къ прежнимъ и чтобы никто въ пущу не входилъ съ собаками и рульемъ. Кромѣ сихъ описанныхъ повинностей поименованные осочники съ уволокъ, назначенныхъ имъ на осочничество, не обязаны исполнять никакихъ повинностей относительно лѣсничаго, и освобождаются отъ уплаты чиншу, ссыпки зерна и другихъ податей. А еслибы, кромѣ описанныхъ повинностей, г. лѣсничій возлагалъ на осочниковъ еще какія либо другія тягости, то они могутъ заявить объ этомъ ловчему вел. кн. Лит.

Обязанность охотника.

Охотникъ въ Бѣловѣжскомъ лѣсничествѣ за особымъ листомъ его кор. мил. обязанъ съ назначенными осочниками стеречь выше-помянутое лѣсничество, какъ съ той стороны отъ границы Бѣльской, такъ и всю пущу; наблюдать чтобы не было вреда звѣрю и дереву, смотрѣть за осочниками, объѣзжать участки, и повѣрять донесенія старшихъ осочниковъ, которые обязаны давать отчетъ г. лѣсничему каждую четверть года. А еслибы въ участкѣ котораго нибудь старшаго осочника оказалось иначе, нежели какъ онъ доносилъ, охотникъ обязанъ объ этомъ доложить лѣсничему; а лѣсничій, об-

wać; a pan leśniczy osoczników według wystempku ich osądziwszy, karać będzie. Względem której prace na ten urząd iego, iako inszym myśliwcom w leśnictwach, tak y temu z rozkazania i. k. mści włok dwie przy wsi Orzeszkowie z budowaniem, które przedtym wozny trzymał, naznaczyliśmy. Z których włok żadney powinności panu leśniczemu pełnić nie będzie powiuien, pogotowiu do iurisdiki pana leśniczego należeć nie ma; ale z nim forum każdama, który by co do niego pretendował, a w powinności swey się nie zachował, przed panem łowczym w. x. Lit-go. z którego pan łowczy każdemu ukrzywdzonemu sprawiedliwość podług prawa uczynić powinien będzie. *salva appellatione in criminalibus* do i. k. mści. (s. 188)

Powinność myśliwca drugiego.

Za listem osobliwym i. k. mści w tym że leśnictwie Białowieżkim z tamtej strone do granicy puszcze Szereszowskiej takąż, iako y pierwszego myśliwca od granicy Bielskiej, względem której prace na ten urząd iego, podług rozkazania i. k. mści włok dwie lasu przy wsi Radeckiej-Woli, które hayduk tameyszy począł był rozrabiać, przy ścienie samey puszczy y granicy od różney szlachty, i osobliwie na ścienie od puszczy Szereszowskiej, budę dla straży zbudowaną, do mieszkania naznaczyliśmy.

судивъ проступки осочниковъ, подвергаетъ ихъ взысканію. За труды же по этой его должности, какъ прочимъ охотникамъ въ лѣсничествахъ, такъ и ему, поволѣ его кор. мил. мы назначили двѣ уволокѣ при деревнѣ Орѣшковѣ съ постройками, которыми прежде владѣлъ возный. Съ этихъ уволокъ онъ не долженъ нести никакихъ повинностей относительно лѣсничаго и тѣмъ болѣе не обязанъ принадлежать къ его юрисдикці; но каждый, кто бы простираетъ къ нему какія либо претензіи, найдетъ судъ и расправу у ловчаго вел. кня. лит., который, на основаніи закона, долженъ удовлетворить всякаго обиженнаго съ правомъ апелляціи въ уголовныхъ дѣлахъ къ его кор. милости. (s. 188)

Обязанность второго охотника.

За особымъ листомъ его кор. мил., въ томъ же Бѣловѣжскомъ лѣсничествѣ, по ту сторону отъ границы пущи Шерешевской, такъ какъ и первому охотнику отъ границы Бѣльской. за труды по должности его, по волѣ его кор. мил., ему назначены двѣ уволокѣ лѣсу при деревнѣ Радецкой-Волѣ, къ которой началъ обрабатывать тамошній гайдукъ при самой стѣнѣ пущи и границѣ отъ разныхъ дворянъ, и особо при стѣнѣ отъ пущи Шерешевской, построенную будку для стражи дали ему для жительства.

DUBINY, gwarowo *Dubin'y*, gen. *Dub'in*, loc. *u Dubin'aχ*, adi. *dub'in'ski*, nazwy mieszkańców: ogólna *Dubin'c'e*, męz. *Dubin'eć*, kob. *Dubin'c'oχa*. Dawna wieś osoczników (w XVII w.), później chłopów królewskich w leśnictwie białowieskim. Założona po 1639 r. na granicy Puszczy Białowieskiej i Puszczy Bielskiej w uroczysku leśnym *Dubina* wzmiankowanym w 1592 r., przy opisie granic Puszczy Białowieskiej i Bielskiej. W 1670 r. osadzona była na 15 włókach. W 1764 r. miała włók lokacyjnych 27, z tego na osoczników włók wolnych 4 (na których było 12 gospodarzy) oraz na cerkiew unicką włók 3, z czego na dziaka włóka $\frac{1}{2}$. W II połowie XVIII w. zbudowano cerkiew. W 1775 były w niej 53 dymy chłopów odrabiających pańszczyznę na folwarku Dubiny (dziś Dubińska Ferma). W roku 1786 przy wsi Dubiny były 3 karczmy. *1-sza z stajnią, 2-ga ze stajnią pod cerkwią Dubińską. Karczma 3-cia wjezdna, na uroczysku Haynowszczyzna zwanym, z drzewa kostkowego, dranicami nad izbą, a nad sienią słomą kryta.* Gruntu lokacyjnego było włók 27, w sadzibie pod tą wsią było włók $13\frac{1}{2}$, gospodarstw 56. Oto nazwiska poddanych w brzmieniu i układzie zgodnym z dokumentem: *Inwentarz ekonomii brzeskiej i kobryńskiej 1786 r.*, karta 251werso–252.

Sawka Mokrecki

Janko Moroz

Onopry Behluk

Lewko Hrynaszuk

Hryhor Sawiniuk

Semen Raszkiewicz

Łukian Kowalczuk
Hryhor Polaczek
Daniło Woszczenczuk
Matwiey Jurczuk
Chwedor Kaliczynski
Ławnik Iwan Jurczuk
Prokop Romaniuk
Chwes Olesiuk
Selewes Kuzmiczki
Maxymcza wdowa
Janko Korohoda
Martyn Białowieża
Charyton Woszczynczuk
Owerko Romaniuk
Ustyś Tarasiuk
Iwan Porociuk
Trochim Kondraciuk
Demid Baszun
Owerko Chinszt
Ancucina wdowa
Stefan Siniakowicz
Iwan Holonka
Podwoys. Tymoch Holonka
Michał Łukaszewicz
Denis Wasyluk
Sydor Moysieniuk
Michał Korohoda
Janko Misiejuk
Mikita Weremczuk
Michał Tymoszuk

Josyp Jarmociuk
Marko Jarmociuk
Onopry Jarmociuk
Stepan Stejuk
Andrus Wolkowicki
Wawryn Tomczuk
Omelan Osypiuk
Wasyl Teleszewski
Onopry Misiejuk
Iwan Hradyl
Chilimon Szwarczuk
Semen Pawluczuk
Aniusia Owerczukowa
Hryhor Zamułyński
Woyt Stepan Zamułyński
Nikon Boynowski
Chwedor Jarmociuk
Mikita Baszun
Daniło Czuryło
Demid Harasymuk

W roku 1795 wieś Dubiny była odległa od kwatery hajnowskiej o $\frac{1}{2}$ mili i miała 2 osady osoczników. Byli to osocznicy sprężni: *Józef Jarmociuk* i *Hryhor Weremijuk*.

Od 1915 roku na skutek ewakuacji większość mieszkańców przez kilka lat przebywała w Rosji, skąd wracała po zakończeniu wojny. Po II wojnie światowej około 10 rodzin wyjechało na stałe do Związku Radzieckiego. Według *Skorowidza miejscowości RP* z 1924 r. wieś Dubiny należała do gminy Łosinka, pow. bielskiego, miała 116 domów i 578 mieszkańców. W tej liczbie

było wyznania prawosławnego 531 osób, rzymskokatolickiego 27, a mojżeszowego 20. Narodowości białoruskiej było osób 526, polskiej 47, innej 5. Według spisu powszechnego z dnia 8 grudnia 1970 roku wieś liczyła 291 domów i 1182 mieszkańców. We wsi była poczta, dom kultury i szkoła podstawowa z nauką języka białoruskiego. Wyznanie prawosławne, kilka rodzin katolickich i mieszanych. Parafia prawosławna Dubiny, katolicka Hajnówka. W roku 2007 wieś liczyła 615 domów i 801 mieszkańców.

Scalenie gruntów wsi rozpoczęło się w 1951 r. i trwało kilka lat.

Nazwa wsi w klasyfikacji semantycznej należy do nazw topograficznych. Pochodzi od białoruskiego wyrazu gwarowego *dub'ina*, ukraińskiego *dub'yna* 'las dębowy'.

Ze znanych części wsi wymienić można nazwę osady CEGIELNIA, gwarowo *Cyg'elnia* z dwoma domami. Był to początkowo zakład wyrobu cegły sposobem chałupniczym należący do Żyda o nazwisku Kawer, który oprócz tej cegielni miał jeszcze dwie inne we wsiach Dolne i Nowe Berezowo. Być może właściciel tej cegielni był potomkiem dawnych posiadaczy karczmy na uroczysku Haynowszczyzna (dziś Hajnówka) poświadczonej w źródłach z 1786 r. Do pracy w tej cegielni – po śmierci pracującego tu Wideńskiego z żoną – około 1935 roku przyjechała wielodzietna rodzina (4 synów i 3 córki) Władysława i Kazimiery Orłowskich z miasta Ostrołęki. Wymieniona cegielnia znajdowała się w odległości około 600 metrów na zachód od zwartej wsi (ulicówki)

Dubiny, dziś ulicy nazwanej *Główna*. Od wielu już lat zakład ten nie istnieje.

Lokalną nazwą części wsi Dubiny, znaną najstarszemu pokoleniu, jest KOZACCZYŻNA, gw. *Kozaččy-na* leżąca bliżej miasta Hajnówka, w odróżnieniu od części środkowej i położonej od strony cerkwi. Nazwę Kozaczczyzna można objaśniać jako część wsi później rozbudowanej, poprzez przydział tzw. ogrodów kozackich, tj. ziemi nadanej za wysługę w wojsku carskim.

W obrębie wsi Dubiny zapisano w roku 1962 następujące nazwy terenowe (mikrotoponimy), które określały miejsca położone w różnych częściach rozległych pól w trzech poletkach, według dawnego systemu uprawy zwanego trójpolówką. Część tych nazw znana jest do dziś, inne natomiast z upływem czasu ulegają zapomnieniu. Nazwy te podajemy w postaci gwarowej, tak jak wymawiali je miejscowi informatorzy. Oto ich w miarę pełny wykaz:

Bahn'o, gen. z *Bahn'a*, pole i bagno

Pud Dupk'om, gen. *Spud Dupk'a*, pole

H'ûorka, gen. z *H'ûorki*, pole

Pud Vulš'ynoju, gen. *Spud Vulš'yny*, pole i pastwisko

Satk'ouška R'yêčka, gen. *Satk'ouškoi R'yêčki*, łąka i pole

L'ysa Hor'a, gen. *L'ysoi Hor'é*, zagajnik

Cvint'ar, gen. *Cvintar'a*, pole

Put Kr'yżykom, gen. *Sput Kr'yżyka*, pole

Bołoto, gen. *Bołota*, loc. v *Bołoti*, łąka i pole

Put Cvintar'om, gen. *Sput Cvintar'a*, pole

Łuh'i, gen. z *Łuh'óů*, pole i ług
Pud Źarskim Łuhom, gen. *Spud Źarskoho Łuha*, pole i ług

Hlink'i, gen. z *Hlin'ok*, loc. *Hlink'aχ*, pole i smug

Cyg'el'na, gen. *Cyg'elni*, kolonia

Nad Blišč'ańskoju Dor'ohoju, gen. z *Nad Blišč'ańskoi Dor'ohi*, pole

Pud Blišč'yznojju, gen. *Spud Blišč'yzny*, pole i pastwisko

Pud D'ûolne, gen. *Spud D'ûolnoho*, pole

Oł'os, gen. z *Oł's'a*, łąka

Kut, gen. *Kut'a*, loc. u *Kut'ovi*, pastwisko

Hrudov'aja, gen. z *Hrudov'oi*, łąka i pole

R'yêčka, gen. z *R'yêčki*, łąki i pole

Zar'yêče, gen. z *Zar'yêča*, pole

'Olsik, gen. z *'Olsika*, łąka

Vytereb, gen. z *Vytereba*, loc. na *Vyterebi*, pastwiska i zarośla

Put Tryb, gen. *Spud Tryba*, pole

Poroć'ova, gen. s *Poroć'ovoi*, loc. na *Poroć'ovuj*, ług i pole

Nad Hłub'okim R'ovom, gen. *Spud Hłub'okaho R'ova*, pole i rów

Lisn'a, gen. *Lisn'oi*, rzeczka

Šmatk'i, gen. *Šmatk'óů*, pole

Nad'îel, gen. *Nad'îełta*, pole i krzaki

Vel'iki Morg, gen. *Vel'ikoho Morg'a*, pole

Zap'aški, gen. *Zap'ašok*, pole i łęg

Poza ograniczeniem wsi są jeszcze nazwy obiektów należących do Dubin m.in.:

KRYNOCZKA, gw. *Kr'ynočka*, gen. *Kr'ynočki*, kaplica, polanka i źródło wody w oddziale nr 330 Puszczy Białowieskiej

Kobyliš'ya, gen. *s Kobyliš'yi*, gromadzkie pastwisko i łąka w oddziale 210

Br'aki, gen. *z Br'akuŭ*, pastwisko w oddziale 178

Nov'inka, gen. *Nov'inki*, ogólna nazwa łąk, w której wydziela się część zwaną *Hr'atka*, gen. *Hr'atki* oraz *Kr'aśnića*, gen. *s Kr'aśnici*.

*

* *

DUBIŃSKA FERMA, przysiółek wsi Nowosady, gm. Hajnówka, gwarowo *X'erma*, gen. *s X'ermy*, loc. *na X'ermi*, adi. *χ'erinjański*, nazwy mieszkańców: ogólna *X'ermoŭc'e*, męz. *X'ermjanic'a*, kob. *X'ermj'anka*. Początkowo dwór i folwark klucza dubińskiego, obejmujący wsie: Dubiny, Smolany alias Nowosady, *Augustow* [dziś Gnilec, gwarowo *Hnil'ec*, osada w gminie Narewka, wcześniej *Augustow czyli Gnilec* w dokumentach z lat 1792 r., 1796 r.], Lipiny, Orzeszkowo. Według *Inwentarza ekonomii brzeskiej i kobryńskiej 1786 r.* folwark ma *Obręb gruntu dwornego na 3 poletki rozdzielone. Poletek 1-szy Babicz Błoto zwany, pod wyorem cały, 2-gi sredni nazwisko Zubrzowa Szyja, mający oziminę usiany, a 3-ci Druszkowe gury. Obręb tych poletków bokami o grunta wsiow skarbowych Dubin, y Smolan, końcami zaś jednym o rzekę Lsnę z dobrami JO=Xzney Imci Kasztelanowej Krakowskiej granicząca, a drugim o rzekę Skorbosławkę, Ekonomiczną opiera. W Spisku zemlevladenij*

v Grodnenskoj gubernii z lat 1878–1886 (s. 213) opublikowanym w mieście Grodno 1890 roku określony jest jako Dubiny, kolonia przy wsi Nowosady, zaś w *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* (tom XV, część I, s. 445) figuruje nazwa Dubiny, przysiółek wsi Nowosady. W *Skorowidzu miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej* (Warszawa 1924, tom V – Województwo białostockie, s. 8) występuje nazwa Dubińska Ferma jako osada w gminie Masiewo, powiat Białowieża, ma 4 domy i 28 mieszkańców. W tej liczbie wyznania prawosławnego było 18 osób, a rzymskokatolickiego 10, odpowiednio narodowości białoruskiej i polskiej. W 2007 r. w miejscowości Dubińska Ferma było 11 domów i 8 mieszkańców.

Prawosławni mieszkańcy wsi należą do parafii w Dubinach, a katolicy do parafii rzymskokatolickiej w Hajnowce.

Nazwa przysiółka w klasyfikacji semantycznej prof. Witolda Taszyckiego należy do typu nazw kulturowych i pochodzi od wyrazów pospolitych *ferma*, *farma* ze starofrancuskiego *ferme*, angielskiego *farm* ‘gospodarstwo rolne lub hodowlane prowadzone na własnym lub dzierżawionym gruncie’. Człon wyróżniający: *Dubińska* jest nazwą dzierżawczą.

W obrębie przysiółka Dubińska Ferma zapisano w roku 1962 tylko dwa mikrotoponimy. Są to:

Rov'ec, gen. *Roŭc'a*, loc. *na Roŭc'ovi*, pastwisko i pole
Vel'iki Łux, gen. z *Vel'ikoho Łuha*, ług

*

* *

NOWOSADY, gwarowo *Novos'ady*, gen. do *Novos'at*, loc. u *Novos'adaχ*, adi. *novos'acki*, nazwy mieszkańców: ogólna *Novos'accy*, męż. *Novos'adec*, kob. *Novos'aččyχa*. Wieś Nowosady założono około 1763 roku jako osocznicką. W *Inwentarzu ekonomii brzeskiej i kobryńskiej 1786 r. Wieś Smolany alias Nowosady (Nowosad alias Smolan)* figuruje już na *powinności ciągłej*, ma *gruntu lokacyjnego włók 13*, z tych włók w *sadziebie pod tą wsią znajduje się włók 3*, *przyjemnych na czynsz włók 10*, ogółem gospodarstw 22. We wsi jest karczma. Według *Inwentarza 4 kwater oraz leśnictwa białowieckiego w ekonomii brzeskiej z 1795 roku* wieś Nowosady była odległa o milę 1 od kwatery Augustowskiej. W niej zamieszkiwali osocznicy sprężni (nie piesi):

Semen Kruczuk
Mikita Treszczotka
Symon Olexiejuk
Jakim Romańczuk
Omelan Sawczuk
Olexiey Kindziuk
Hryhor Romanczuk

Łącznie z rodzinami 41 osób zamieszkałych w 7 osadach. Natomiast w wymienionym wyżej inwentarzu z 1786 roku pod wsią Smolany alias Nowosady figurują następujące osoby:

Janko Pateyczuk
Iwan Pateyczuk
Jozef Łukianiuk
Sołowian Bazyluk
Mikita Jaromiuk

Wiktor Sapiczuk
Zofia Opalinska
Owsiey Serhiejuk
Jozef Jakubczuk
Maxym Janiuk
Jan Bartłomiejuk
Semien Maxymiuk
Kruczycha wdowa
Nescior Treszczotka
Dziesiętnik Chwedor Tryszczotka
Hryhor Meleszko
Semien Oleksiejuk
Olexiey Kędziuk
Sawka Prokopiuk
Bartłomiej Romaniuk
Wojciech Czernata

Informacja o wsi Nowosady zawarta jest również w *Spisku zemlewladenij v Grodnenskoj gubernii* z lat 1878–1886 (s. 213) opublikowanym w mieście Grodno 1890 roku oraz w *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* (tom XV, część II, s. 392). Według *Skorowidza miejscowości RP* z 1924 r., wieś Nowosady miała 81 domów i 308 mieszkańców, należała do gminy Masiewo, powiatu Białowieża. Wyznania prawosławnego było osób 300, rzymskokatolickiego 2, mojżeszowego 6. Osób należących do narodowości białoruskiej zanotowano 159, polskiej 146, innej 3. W 2007 roku w Nowosadach było 158 domów oraz 296 mieszkańców. Wieś należy do parafii Dubiny. Z informacji miejscowej ludności, uzyskanej w czasie re-

jestracji nazw miejscowości i obiektów fizjograficznych w 1962 r. wynika, iż wieś Smolany alias Nowosady została przeniesiona bliżej do Puszczy Białowieskiej, o czym świadczyć mogą nazwy pól *S'elisko*, *S'eliska* położone na zachód od dzisiejszej zwartej wsi Nowosady. W obrębie pól tej wsi jest też nazwa pola: *Us'adzba*.

Po II wojnie światowej w latach 1952/53 we wsi została przeprowadzona komasacja gruntów.

W klasyfikacji semantyczno-słowotwórczej nazwa Nowosady jest kulturową i oznacza 'nowe osady, osiedla', porównaj staroruskie i starobiałoruskie *saditi* 'osiedlać, osadzać'. Występująca dawniej w dokumentach oboczna nazwa wsi: *Smolany* jest nazwą kulturową, oznaczała pierwotnie miejsce w lesie gdzie pędzono smołę z drzewa, tj. była smolarnia.

Część wsi Nowosady nosi nazwę NOWOSIÓŁEK, gw. *Novoš'olok* (gen. z *Novoš'olka*, loc. na *Novoš'olku*). Jest to nazwa kulturowa, oznaczająca pierwotnie 'osadę, siółko nowo założone'.

W obrębie wsi Nowosady zapisano w roku 1962 następujące nazwy terenowe, mikrotoponimy. Podano je w postaci gwarowej, według informacji miejscowej ludności. Oto ich w miarę pełny wykaz:

Horod'y / Sałd'acki Horod'y, gen. z *Horod'ou / z Sałd'ackix Horod'ou*, pole

Mokr'ecka Ł'onka, gen. z *Mokr'eckoi Ł'onki*, pastwisko

Us'adzba, gen. z *Us'adzby*, pole

Lis'ok, gen. z *Lisk'a*, pastwisko

Pud R'ovom, gen. *Spud R'ova*, pastwisko i pole

S'elisko, gen. z *S'eliska*, pole

Koło Kaz'army, gen. *ot Kaz'army*, pole

Livoń'ova Har'a, gen. z *Livoń'ovoi Har'e*, wzgórze

SOROCZA NÓŻKA, kolonia wsi Nowosady, gwarowo *Łukaš'e / Jas'e*, gen. z *Łukaš'oŭ / Jas'oŭ*, loc. u *Łukaš'aχ*, adi. *łukaš'oŭski / jas'oŭski*, nazwy mieszkańców: ogólna *Łukaš'e*, mąż. *Łukaš'ovec*, kob. *Łukaš'oŭka*. Według *Inwentarza czterech kwater leśnictwa JKM Białowieży w ekonomii Brzeskiej na rok 1792 dnia 1 Julij* w Straży Hajnowskiej w *Soroczeynozce przy Trybie w Obrembie [strzelcy] Michał Tymoszuł i Iwan Smoluł*, a w Straży Augustowskiej w *Soroczey nozce przy Trybie: Samuś Meleszko*. A w *Inwentarzu czterech kwater oraz leśnictwa białowieskiego w ekonomii Brzeskiej z roku 1795 1-go Julii* poczynający się w Straży Hajnowskiej w *Soroczey Nozce Panas Tymoszuł wdowiec, syn Jan, córki Kasia, Regina, bratowa, bratanek Jakub*. Przy tym że *mieszkający Jan Smoluł chałupnik*. W Straży Augustowskiej w *Soroczey nozce 20 mórg 115 prętów [ma] Samuś Meleszko, żona, syn Piotr, córka Marya, brat Marko, żona*.

W *Skorowidzu miejscowości RP* z 1924 r. opartym na powszechnym spisie ludności z 1921 r. w Soroczej Nózce, gminy Masiewo, powiatu Białowieża było 8 domów i 42 mieszkańców. W tej liczbie było wyznania prawosławnego 34 osoby, rzymskokatolickiego 8. Do narodowości białoruskiej należało 32 osoby, polskiej 9, innej 1. Obecnie wieś liczy 19 domów w tym dwie leśniczówki i 63 mieszkańców. Wieś należy do parafii prawosławnej Dubiny.

Nazwa urzędowa wsi Sorocza Nóżka należy do kategorii nazw topograficznych. Pierwotnie nazwa uroczyska oznaczająca miejsce w lesie, które przypomina kształtem i rozmiarami 'soroczą [pol. sroczą] nóżkę'. Nazwy ludowe tej osady należą do kategorii rodowych i pochodzą od imion pierwszych osadników: *Jasia* (forma zdrobniła od Jan) i Łukasza.

Nazwy terenowe przy koloniach:

Put Trypk'om, gen. *Sput Trypk'a*, pole

Hrypk'ova, gen. z *Hrypk'ovoi*, loc. *na Hrypk'ovuj*, łąka

N'ezn'anovy, gen. z *N'ezn'anovyx*, loc. *na N'ezn'anovyx*, uroczysko i łąki

Smolar'ovy, gen. s *Smolar'ovyx*, loc. *na Smolar'ovyx*, uroczysko, dawne łąki

Janova, gen. z *Janovoji*, loc. *na Janovoj*, łąka i uroczysko

K'opštelova Pol'ana, gen. s *K'opštelovoi Pol'any*, loc. *na K'opštelovuj Pol'ani*, uroczysko

Vytareby, gen. z *Vytareboŭ*, łąki

*

* *

ORZESZKOWO, gwarowo *Or'ěškovo*, gen. *Or'ěškova*, loc. *Or'ěškovy*, adi. *or'ěškuvšij*, nazwy mieszkańców: ogólna *Or'ěškuŭci*, męz. *Or'ěškovec*, kob. *Or'ěškoŭka*. Dawna wieś osoczników królewskich, strzegących kwatery orzeszkowskiej w Puszczy Białowieskiej. Założona zapewne na początku XVII wieku, ponieważ w 1631 r. jest zwana jeszcze *Orzeszkowa Wola*. Nazwy miejscowości od

wyrazów pospolitych *wola*, *wólka*, *słoboda*, *słobódka*, a na Śląsku i w południowej Małopolsce oraz sąsiednich Morawach – *lgota*, *ligota*, *lhota* zaliczane są do grupy nazw kulturowych. Nazwy kulturowe, podobnie jak i topograficzne tworzone są od apelatywów i również bezpośrednio określają teren. Istotna różnica między nimi polegała na tym, że nazwy topograficzne służyły do nazywania pierwotnych, naturalnych właściwości terenu, natomiast nazwy kulturowe oznaczają dzieła rąk ludzkich, tj. urządzenia, instytucje i wytwory kultury społecznej czy duchowej. Stanowią więc odbicie działalności cywilizacyjnej człowieka, który ustawicznie zmienia i przystosowuje do swoich potrzeb to naturalne środowisko, w którym mieszka. Nazwy typu *Wola*, *Wólka*, *Słoboda*, *Słobódka* oznaczają osady, których pierwsi mieszkańcy zwolnieni byli na pewien okres od obowiązku płacenia podatków i odrabiania pańszczyzny. Liczba lat, w ciągu których osadnicy wolni byli od wszelkich opłat i powinności zależała od warunków miejscowych, a głównie od trudności przy karczowaniu puszczy. Po wydaniu w 1557 roku „Ustawy Włócznej”, pierwotne osadnictwo samorzutne, jednodworcze w puszczach królewskich i książęcych zastąpiono osiedlaniem całych wsi, które odbywało się w sposób bardziej już uporządkowany. Starosta hospodarski lub leśniczy wyznaczał osobę, która zajmowała się zasiedlaniem terenu, wymierzała włóki dla innych i jako wójt otrzymywała kilka włók sama dziedzicznie. W 1639 r. w Orzeszkowie było na 16 włókach 25 gospodarstw osoczników i 4 gospodarstwa czynszowników.

Osoczników do pilnowania (s. 171)
tey kwatery № 1.

Ze wsi Orzeszkowa, Policzney y Ome-
lanców z dziesiątnikami dwiema osób № 124,
pod którymi włok 63.

To iest dziesiątnikom po włoce iedney,
a pod władzą ich każdemu osocznikowi po
pół włoki.

M i a n o w i c i e:

Ze wsi O r z e s z k o w a osoczników z (s. 172)
dziesiątnikiem № 25, włok 13.

1. Hrys Kwasnowicz
dziesiątnik włk. 1
2. Jan Ihnatowicz włok $\frac{1}{2}$
3. Stefan Philozophowicz włok $\frac{1}{2}$
4. Taras Leśnik włok $\frac{1}{2}$
5. Michał Steckowicz włok $\frac{1}{2}$
6. Moysiey Antonowicz włok $\frac{1}{2}$
7. Staś Parykowicz włok $\frac{1}{2}$
8. Serhey Andrzeiowicz włok $\frac{1}{2}$
9. Artem Sołomienik włok $\frac{1}{2}$
10. Pawłuk Andrzeiowicz włok $\frac{1}{2}$
11. Martyn Iwaszkowicz włok $\frac{1}{2}$
12. Lewko Klikowicz włok $\frac{1}{2}$
13. Matwiey Hawryło-
wicz włok 2

Осочниковъ для стражи этого (s. 171)
1-го участка.

Изъ деревни Орѣшкова, Поличной и
Омельянцевъ съ двумя десятниками 124
человѣка, подъ которыми 63 уволоки.

То есть, десятникамъ по одной уволокъ,
а подъ вѣдомствомъ ихъ каждому осочни-
ку по поль-уволоки.

А именно:

Изъ деревни Орѣшкова—25 осочниковъ (s. 172)
съ десятникомъ, 13 уволокъ.

1. Григорій Квасновичъ
 десятникъ 1 ув.
2. Иванъ Игнатовичъ 1/2 ув.
3. Степанъ Философовичъ 1/2 ув.
4. Тарасъ Лѣсникъ 1/2 ув.
5. Михаилъ Стецковичъ 1/2 ув.
6. Мойсей Антоновичъ 1/2 ув.
7. Станиславъ Париковичъ 1/2 ув.
8. Сергѣй Андреевичъ 1/2 ув.
9. Артемъ Соломеникъ 1/2 ув.
10. Павелъ Андреевичъ 1/2 ув.
11. Мартинъ Ивашковичъ 1/2 ув.
12. Левъ Кликовичъ 1/2 ув.
13. Матвѣй Гавриловичъ 1/2 ув.

14. Pawłuk Baranowicz włok $\frac{1}{2}$
15. Joachim Karpowicz włok $\frac{1}{2}$
16. Boris Oniskowicz włok $\frac{1}{2}$
17. Tes Iwanowicz włok $\frac{1}{2}$
18. Łuczka Kowalewicz włok $\frac{1}{2}$
19. Owchim Mykitycz włok $\frac{1}{2}$
20. Wasil Wakulicz włok $\frac{1}{2}$
21. Tomasz Karpowicz włok $\frac{1}{2}$
22. Minko Kutniewicz włok $\frac{1}{2}$
23. Ostapko Koskowicz włok $\frac{1}{2}$
24. Jacko Iacewicz włok $\frac{1}{2}$
25. Marcin Iacewicz włok $\frac{1}{2}$

Z tej wsi zastawiono było z pomiary na woznego włok 3, z tych na dwu włokach folwark zbudowany y zarabiano przez dzierżawcy, a trzecią włokę poddani ciahli dzierżeli; który folwark iż z uciążeniem osocznikowi z woli j. k. mści, z budowaniem y z dwiema włokami myśliwcowi, iako w inszych leśnictwach, tak y w tym dla dopilnowania puszczy od granicy Bielskiej naznaczyliśmy, a trzecią włokę zostawili na cynszu, który przy włości liquidowany.

14. Павелъ Барановичъ	$\frac{1}{2}$ ув.
15. Акимъ Карповичъ	$\frac{1}{2}$ ув.
16. Борисъ Онисковичъ	$\frac{1}{2}$ ув.
17. Тихонъ Ивановичъ	$\frac{1}{2}$ ув.
18. Лука Ковалевичъ	$\frac{1}{2}$ ув.
19. Ефимъ Никитичъ	$\frac{1}{2}$ ув.
20. Василій Вакуличъ	$\frac{1}{3}$ ув.
21. Оома Карповичъ	$\frac{1}{2}$ ув.
22. Минка Кутневичъ	$\frac{1}{2}$ ув.
23. Остапъ Косковичъ	$\frac{1}{2}$ ув.
24. Яковъ Яцечичъ	$\frac{1}{2}$ ув.
25. Мартинъ Яцевичъ	$\frac{1}{2}$ ув.

Въ этой деревнѣ при измѣреніи оставлено было на вознаго 3 уволоки, изъ нихъ двѣ уволоки обрабатываетъ державца, построивъ тамъ фольварокъ, а третьею уволокою пользуются чиншевые крестьяне; упомянутый фольварокъ, какъ стѣснительный для осочника, съ согласія его кор. мил., съ строеніями и двумя уволоками мы назначили охотнику, какъ и въ прочихъ лѣсничествахъ, такъ и въ этомъ, для досмотра пуци отъ границы Бѣльской; третью уволоку по прежнему оставили на чиншѣ, которая показана при волости.

W 1775 r. wieś Orzeszkowo liczyła 38 dymów.
W 1795 r. wieś miała 35 gospodarzy oraz 165 miesz-
kańców. Oto nazwy osobowe gospodarzy:

Symon Olexiyuk
Jakow Jańczuk
Onufry Czurak
Onufry Jacko
Petro Prasiuk
Sidorowa Holonczykowa, wdowa
Sawka Czurak
Olexiey Czurak
Choma Łysyk
Mikołay Huryniuk
Semin Jacko
Anton Demianiuk
Sidor Jacko
Michał Laba
Jakon Lewczuk
Wasył Korzun
Trochim Korzun
Karp Hapociuk
Kiryło vel. Stefan Hanczaruk
Sidor Hanczaruk
Anton Wasyluk
Iwan Jarmociuk
Maxim Olesiuk
Hryhor Huryniuk
Iwan Holonka
Pauluk Holonka
Jakow Uścianiuk

Jakow Holonka
Stefan Haponiuk
Roman Parchwiniuk
Tymochwiey Holonka
Iwan Magruk
Paweł Wierzchowski
Demid Wasyluk

W trzy lata później tj. w grudniu 1798 r. ogólna liczba gospodarzy 44. Dymów ciągłych 41, ogrodników 3, przy ogólnej liczbie ludności 228 osób. Wszystkie grunta należące do Orzeszkowa o ogólnej powierzchni 70½ włóki rozdzielone były na 3 poletki. Oto wykaz nazwisk wszystkich gospodarzy:

Kondrat Kieres
Ławryn Janczuk
Marta
Jakow Janczuk
Onufry Czurak
Onufry Jacko
Petro Stasiuk
Dawid Gros
Sawka Czurak
Oleksiej Czurak
Semien Jacko
Taras Łysuk
Mikołaj Harsniuk
Misiey Haryniuk
Anton Demianiuk
Sidor Jacko
Jakim Lewczuk

Oleksiej Haryniuk
Michał Łabuś
Kondrat Korzun
Trochim Korzun
Karp Hapociuk
Kiryło Honczaruk
Sidor Honczaruk
Anton Wasiluk
Iwan Jarmociuk
Maxim Olesiuk
Hrehor Huryniuk
Pawluk Holonka
Iwan Holonka
Jakow Usianiuk
Jakow Holonka
Stafan Prołapowicz
Demian Piólkiewicz
Roman Parchwieyniuk
Tymoch Holonka
Iwan Makruk
Pawluk Janczuk
Hwedor Baczyński
Sobaś Piatkiewicz
Demian Wasiluk
Misiek Holonka
Semiencza, wdowa
Stefan Buczyński
Stefan Hopociuk, wdowiec

W końcu XVIII wieku Orzeszkowo przyłączono do folwarku Dubiny (dziś Dubińska Ferma) i więk-

szość osoczników zamieniono na chłopów pańszczyźnianych.

Od 1915 roku część mieszkańców wsi na skutek ewakuacji przez kilka lat przebywała w Rosji. Po II wojnie światowej parę rodzin wyjechało na stałe do Związku Radzieckiego.

Według *Skorowidza miejscowości RP* z 1924 r. wieś Orzeszkowo w roku 1921 należała do gminy i powiatu Białowieża. Było w niej 78 domów (w tym 10 niezamieszkałych) i 342 mieszkańców. W tej liczbie było wyznania prawosławnego 337 osób, a rzymskokatolickiego 5. Liczba wyznawców prawosławia równała się liczbie osób narodowości białoruskiej, natomiast narodowości polskiej było osób 5. Według spisu powszechnego z dnia 8 grudnia 1970 r. w Orzeszkowie było 129 domów i 578 mieszkańców. Obecnie wieś liczy 168 domów i 400 mieszkańców. Parafia prawosławna Orzeszkowo, przedtem Hajnówka, a jeszcze wcześniej Dubiny.

W klasyfikacji semantyczno-znaczeniowej nazwa wsi Orzeszkowo należy do dzierżawczych. Utworzona została za pomocą formantu *-owo*, od nazwy osobowej pochodzenia wschodniosłowiańskiego *Oreszko* (od *orech* 'orzech'), w postaci polskiej *Orzeszko*.

Nazwy części wsi:

BOKÓWKA, gwarowo *Bok'óůka*, gen. z *Bok'óůki*. – Nazwa topograficzna o pierwotnym znaczeniu 'pole położone z boku, na skraju w stosunku do zasadniczej części gruntów określonej wsi lub innego obiektu fizjograficznego'. Świadczy o tym również nazwa pola *Bo-*

kov'oje, na którym wcześniejszy przysiółek a dziś część wsi się znajduje.

MOSTEK, gwarowo *Most'ok*, gen. z *Mostk'a*. – Wcześniej przysiółek, łąka i las, dziś część wsi. Nazwa kulturowa, pochodzi od apelatywu *mostek* 'mały most', forma zdrobniła od *most*. W dawnych czasach mosty często były obiektem wyróżniającym pole, las lub łąkę czy nawet osadę od innych obiektów fizjograficznych. Porównaj, np. Mostki, przysiółek wsi Tarnopol, Bernacki Most wieś w powiecie hajnowskim, Królowy Most, wieś w powiecie białostockim i inne.

OLSZYNA, gwarowo *Olš'yna*, gen. z *Olš'yny*, część wsi, wcześniej przysiółek. – Nazwa topograficzna określająca las, zarośla, porośnięte *olchą*, *olszą*, nazwa zbiorowa od pojedynczego drzewa: *olcha*, *olsza*.

PODTROSTYNIĘC, gwarowo *Pudtrostyn'eć*, gen. z *Pudtrostyn'ć'a*. – Nazwa części wsi, wcześniej przysiółka, pochodzi od pola i łąki o tej samej nazwie: *Pudtrostyn'eć*, ta zaś jest nazwą topograficzną, relacyjną, wskazującą położenie danego obiektu w stosunku do innego obiektu w terenie (łąki, strugi i pola) – *Trostyn'eć*. Por. gwarowe *troscin'a*, *trostyn'a*, polskie *trzcina*, botaniczne 'Phragmites' oraz nazwy wsi Trześcianka, gw. *Trość'anka*.

SOSNÓWKA, gwarowo *Sosn'ouška*, gen. s *Sosn'ouški*. – Nazwa dawnego przysiółka, a obecnie części wsi pochodzi od gwarowego apelatywu *sosn'ouška*, forma zbiorowa od *sosna*, 'miejsce porośnięte sosną, las sosnowy'.

WIERZCHOWSKIE, gwarowo *Verχ'oušk'e*, gen.

Verχ'ouškoho, adi. *verχ'ouški*, nazwy mieszkańców: ogólna *Verχ'ouci*, mąż. *Verχ'ovec*, kob. *Verχ'ouka*.

Dawny przysiółek, pierwotnie osada strażnika leśnego Nikona *Wierzchowskiego* w straży starzyńskiej przy ścianie Orzeszkowa, poświadczona w *Inwentarzu czterech kwater oraz leśnictwa białowieskiego* z 1792 i 1795 r. Osada *Wierzchowskie* należała wcześniej do wsi *Leśna* przy rzece *Leśnej* na obecnym terenie *Hajnówki* (*Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, tom XII, s. 415). Według *Skorowidza miejscowości z 1924 r.* wieś miała 4 domy i 22 mieszkańców, wszyscy wyznania prawosławnego, narodowości białoruskiej. Należała do gminy i powiatu *Białowieża*.

Nazwa wsi należy do typu nazw rodowych, wzięła początek od nazwiska pierwotnego osadnika, strażnika leśnego Nikona *Wierzchowskiego*. Podstawą nazw rodowych (rodzinnych) są szeroko pojęte imiona osobowe użyte w formie mianownika liczby mnogiej rodzaju niemęskoosobowego.

WYGON, gwarowo *Vyhun / Vygon*, gen. z *Vyhona*. Wcześniej przysiółek, dziś część wsi. – Nazwa topograficzna *Wygon* pochodzi od apelatywu wschodniosłowiańskiego *w'yhon*, polskiego *wygon* 'wspólne pastwisko pod wsią; droga, którą idzie bydło na pastwisko'.

ZATROSTYNIĘC, gwarowo *Zatrost'ynec*, gen. z *Zatrost'ynca*. – Nazwa topograficzna, relacyjna określająca położenie obiektu w stosunku do innego obiektu (łąki, strugi i pola) sąsiedniego – *Trostyn'eć*.

W obrębie wsi *Orzeszkowo* była dawniej osada pod nazwą oficjalną *NOWINY*†, gwarową *Novin'y*, zaś ludo-

wą nazwą *Levčuk'i*. Poświadczona jest w źródłach jako osada w powiecie prużańskim, gm. Białowieża, w końcu XIX wieku. Została zlikwidowana w okresie okupacji hitlerowskiej. Nazwa *Nowiny* oznaczała pierwotnie *nowinę*, *nowiznę* 'ziemię niedawno wziętą pod uprawę, np. po wykarczowanym lesie itp.'. Ludowa nazwa *Levčuk'i* w klasyfikacji znaczeniowej należy do typu nazw rodowych, których wykładnikiem formalnym jest liczba mnoga. Podstawą tej nazwy jest nazwisko byłych mieszkańców tej osady: *Lewczuk*.

W obrębie wsi Orzeszkowo w roku 1962 zarejestrowano następujące mikrotoponimy:

Bokov'oje, gen. z *Bokov'oho*, pole

Xvyšč'ej, gen. z *Xvyšč'eja*, łąka i rzeczka

Por'ejovo, gen. z *Por'ejova*, pole

Iz'y, gen. z *Iz'oŭ*, łąka

Trostyn'eć, gen. z *Trostync'a*, łąka, struga i pole

Hlińanyk, gen. z *Hlińanyka*, łąka

Morg/Hrut, gen. z *Morg'a/z Hrud'a*, pole

Mosk'ov'ski Horod'y, gen. z *Mosk'ov'skoho Hor'oda*, po-

le

Zahor'od'e, gen. z *Zahor'uôd'a*, pole i pastwisko

Verx'ôuška Hor'a, gen. z *Verx'ôuškoj Hor'y*, pole

Podv'uôlše, gen. z *Podv'uôlša*, łąka

Krasnyća, gen. s *Krasnyći*, łąka i pole

Hor'a, gen. z *Hor'y*, pole i wzgórze

Hajstre Bahn'o, gen. z *Hajstroho Bahn'a*, bagno

Čobut'ok, gen. s *Čobut'ka*, łąka

Teč'ajka, gen. s *Teč'ajki*, łąka

Kleuč'i, gen. s *Kleuč'i*, pole

P'asyća, gen. z *P'asyći*, łąka i rów
Kr'uhle, gen. s *Kr'uhłoho*, łąka i rów
Ša'ulin, gen. s *Ša'ulina*, łąka
Śćon, gen. s *Śćonu*, łąka
Šyr'ok'e, gen. s *Šyr'okoho*, łąka i pole
Łoz'yća, gen. z *Łoz'yći*, zarośla i pastwisko
Novyn'y, gen. z *Nov'yn*, pole i zarośla
Levčuk'i, gen. z *Levčuk'óů*, pole
Za M'ohelkamy, gen. z *Za M'ohelok*, pole
Vyžar'ě, gen. z *Vyžar'óů*, pole i krzaki
Łonoč'ki, gen. z *Łonoč'ok*, łąki
Bereznyk'i, gen. z *Bereznik'óů*, las

Podajemy kilka nazw zapisanych w roku 2007 przez uczniów i ich opiekunów z Zespołu Szkół Zawodowych w Hajnówce, które nie były uwzględnione w rejestracji nazw z 1962 r. Zapisy tych nazw podano uproszczoną transkrypcją fonetyczną, stąd ich brzmienie może być czasem nieścisłe.

Bahn'o

Dol'ina

Hr'ebła

Klin

K'óło Kos'eji Dor'ohi

K'óło Łoz'yćkoji Dor'ohi (pas łąk)

Łot'úok (łąka)

Mordź'ok

N'ovyj Liês (las)

P'ańska Vulšyna (część lasu)

Past'óůnyk

P'ustki (nieużytek)

Rab'yji Stóŭp'y (słupy graniczne)

Rynšt'úòk

S'avčyn Šmat

Smet'uška

Star'ij Liês (las)

St'ienka (granica gruntów)

Tur

V'oučy Kut (zagajnik)

Za Put'eju

Za Kłuniami

Za Seł'o

*

* *

TRYWIEŻA gwarowo *Tryv'eža*, gen. *Tryv'eży*, loc. *Tryv'eży*, adi. *tryv'eški*, nazwy mieszkańców: ogólna *Tryvežłane*, męż. *Tryvežłanin*. Folwark *Trywieże*, według danych prof. Jerzego Wiśniewskiego, założono do roku 1616. W roku 1650 jest zapis *Trywieże novae locationis*. W *Regestrze pogłównego dwojga z roku 1676* podano, iż w folwarku *Trzywieże* był gospodarz z żoną i pastuch, a w pasiece dworskiej osób 11. Według źródła *Dzielo Komisarskie między J. O. Branicką i gromadami wsi należących do leśnictwa bielskiego odbyte: W Środę przewodnią 1651 r. poddanym strzelcom i osocznikom wsi do leśnictwa bielskiego należącym (Zbucz, Mochnate, Morze, Dubicze, Kornin Nowy, Berezowo Nowe, Kornin Stary, Kuraszewo, Osowka, Berezowo Stare i Szostakowo oraz Jahodnika, Korytyska, Borka i Chytry, Stoku i Witowa) na mocy Dekretu z 1640 roku nowy*

czynsz i obowiązki umoderowano. Odjęto włók 6 i dwie trzeciny, tudzież włók 4 i 6 morgów na Putyszczu, na którym dwór i folwark Trywieski wybudowano. W Inwentarzu starostwa i leśnictwa bielskiego z roku 1772 spisanego dnia 20 kwietnia przez Tomasza Kurzenieckiego, łowczego ziemi bielskiej wymienione są następujące wsie należące do Klucza Trywieskiego: Kornin Nowy, Berezowo Nowe, Szostakowka (włoka 1), Czyżyki, Dubicze z Nowinami Koyłowskimi, Chitra, Borek, Jahodnik, Krzywiec, Horodysko, Kowela, Wioska Snarszczyna, Pasieki Górna i Dolna. W latach 1786–1788 Klucz Trywieski obejmował wsie: Kotowka, Berezowo Nowe, Wasilewo [dziś Wasilkowo], wieś Rzepisk, Kowela, Horodysko, Łosinka, Czyżyki, Kornin Nowy, Gorna, Bielszczyna, Krzywiec, Dolna, Waški, Kutowa. Obręb tego klucza Dworny, przedtym Folwarczny ma 21 włók grunt plantą dworską zabrany. Ten obręb wsie przyległe... na opłatę rozebrali.

W roku 1788 dnia 14 czerwca Komisja działająca w sprawie sporu między J. O. Branicką i gromadami wsi należących do leśnictwa bielskiego postanowiła: Imo „*Grunta dworskie folwarków Ładzkiego, Trywieskiego i Mochnackiego rozebrać na czynsz pomiędzy siebie, nieporzucając swoich sadzibnych i dotąd używanych i odłogiem leżących obowiązujemy się*”, 3tie „*...w ciągłych polach reza włoczna ma zawierać w sobie 11 morgow łokciem litewskim mierzonych tym sposobem jak w roku 1560, 1561, 1562, 1563 Dziewałtowski wszystkie królewsczyny w Ziemi Bielskiej mierzył*”.

Skorowidz miejscowości RP z 1924 r. podaje, iż w 1921 r. wieś Trywieża należała do gminy Łosinka, powiatu bielskiego, miała 26 domów, 113 mieszkańców, z tego wyznania prawosławnego 106 osób, a mojżeszowego 7. Wszyscy mieszkańcy byli narodowości białoruskiej. Obecnie wieś liczy 59 domów i 94 mieszkańców. Wieś Trywieża należy do parafii prawosławnej w Łosince.

Nazwa wsi w klasyfikacji semantyczno-znaczeniowej należy do kulturowych. Oznaczała pierwotnie miejsce, gdzie stały *trzy wieże* lub były obiekty do nich podobne.

Część wsi: NOWA ULICA, gwarowo *N'ova H'ulica* – Nazwa kulturowa, oznacza część osady później dobudowanej.

Nazwy terenowe:

Zadńa R'jêčka, gen. *Zadńoi R'jêčki*, rzeka i pole

Lisk'ova Dor'oha, gen. *Lisk'ovoi Dor'ohi*, pole

Put Xvoj'inoju, gen. *Sput Xvoj'iny*, pole

Koło Bl'izšoi Dor'ûoški, pole

Koło Kot'ûoškoj Dor'ohi, pole

Pasov'oje, gen. *s Pasov'oho*, pastwisko

Tern'aüşčyna, gen. *z Tern'aüşčyny*, pole i łąka

Mlin'ova Dor'ûoszka, gen. *Mlin'ovoi Dor'ûoszki*, pole

Trest'ûoŭ Łux, gen. *Trest'ovoho Łuha*, bagno

Zduχ'ovina, gen. *Zduχ'oviny*, łąka, zatoka rzeczki

Mordźečki, gen. *Mordźečkuŭ*, pole gliniaste

Ścah'i, gen. *Ścah'óŭ*, pole (podłużne kawałki)

D'îêdove, gen. *D'îêdovoho*, pole

Kupryj'anove, gen. *Kupryj'anovoho*, pole

Kol'onija, gen. *Kol'oniji*, pole

Hlink'i, gen. *z Hlin'ok*, pastwisko

Šyr'oki Popl'aŭ, gen. z *Šyr'okoho P'oplava*, pastwisko
i łąka

P'ustki, gen. z *P'ustok*, rzeczka i łąka, zarośla

Sm'uha, gen. *Sm'uhi*, pole

L'ysa Hor'a, gen. z *L'ysoji Hor'é*, wzgórek i pole

Šaxov'nicy, gen. z *Šaxov'nic*, pole

R'yêska, gen. z *R'yêski*, pole, łąka

Haj, gen. z *H'aja*, lasek

Morg'i, gen. z *Morg'óŭ*, pole orne

Podliŭk'ûoŭje, gen. *Podliŭk'ûoŭja*, łąki nadrzeczne

Smol'uha, gen. *Smol'uhi*, pole

Bil'uha, gen. *Bil'uhi*, pole

Kryn'ica, gen. *Kryn'icy*, łąki i rzeczka

P'at' Zah'onuŭ, pole

Šyêść Zah'onuŭ, pole

Cyg'el'ńa Pud Vež'ankoju, pole

Kup'asty Luχ, s *Kup'astoho L'uha*, bagienko i nie-
użytek